

Trh všechno nevyřeší aneb pár slov o ekonomické demokracii

Předseda německých Mladých sociálních demokratů

Kevin Kühnert v rozhovoru pro týdeník Die Zeit

formuloval teze o německých firmách a demokratickém socialismu. A politici se až na pár výjimek vůbec nenamáhají se jimi obsahově zabývat.

Jenže kdo úvahy o novém demokratickém řádu v ekonomice zavrhuje nebo se jim bez vážně míněné debaty vysmívá, zavírá si možnost diskutovat o velkých výzvách naší doby otevřeně a, ano, i realističtěji. K tomu totiž patří také otázky, jakou funkci má naše ekonomika, pro koho hospodaří, jak má být zařízena a kdo o tom vůbec rozhoduje. Jen proto, že jsme se po desetiletí zdráhali o našem ekonomickém uspořádání zásadním způsobem mluvit, neznamená, že to není nutné. Naopak.

Diskuse o digitální transformaci, která v následujících desetiletích od základu promění náš způsob života, práce, participace v politice a společnosti, je všudypřítomná. Může prohloubit sociální nerovnost, zabetonovat mocenské struktury a princip maximalizace zisku, nebo naopak ulehčit práci, život i participaci lidí. Digitalizace proto potřebuje, aby ji formovala politika a aby se na ní dohodla společnost. Jak se to má ale podařit bez silnějšího demokratického zasahování například do těch firem, které se po léta v tajných jednáních v mezinárodní obchodní politice snažily přesně tuto agendu digitalizace a služeb před státními zásahy „ochránit“?

Ekonomika musí přehodit výhybku

Všichni, kteří se upsali myšlence ekologické transformace, musí připustit otázku, jak jí má za stávajících mocenských poměrů mezi ekonomikou, politikou a demokra-

cií být dosaženo – zejména pak při nižších hodnotách růstu a tím i menším prostoru pro přerozdělování. Kdo tvrdí, že debata o ekonomické demokracii je vzhledem k výzvám na poli ochrany klimatu snahou o odvedení pozornosti a že je zajímavá maximálně tak teoreticky, ale rozhodně ne politicky, ten ignoruje fakt, že výhybku vývoje musí přehodit právě ekonomika. Chceme rozhodující otázky – co smí růst dál, protože přispívá veřejnému blahu, čeho musí být méně, protože to není ekologicky a sociálně přínosné, kdo transformaci zaplatí – opravdu do velké míry přenechat vládnoucím aktérům na trhu?

Koneckonců i často konstatovaná krize demokracie přinejmenším naznačuje, abychom se nově zamysleli nad ekonomikou. Přesouvání politických mocenských a rozhodovacích center směrem k mocným ekonomickým aktérům, outsourcing centrálních řídicích úkolů politiky na ekonomiku a principiální orientace na zájmy „trhu“ nelze jen tak shodit ze stolu. Znaky tohoto systému, který v minulých letech vedl k takřka obscénní sociální nerovnosti a masivní koncentraci bohatství jsou dalekosáhlé obcházení veřejného zájmu, krátkodobost a hodnocení podniků zaměřené na rychlý zisk s přehnaným očekáváním výnosů. V „tržně konformní demokracii“ se výsledky ekonomických procesů řízených trhem už dále politicky nehodnotí nebo, i když by to bylo nutné, nekorigují, nýbrž se společnost přizpůsobuje potřebám trhu. Aktéři finančních trhů již dávno masivně ovlivňují

JOCHEN STEINHILBER
vede referát pro
globální politiku a rozvoj
ve Friedrich-Ebert-Stiftung
a je kontaktní osobou pro
otázky mezinárodní politiky.
Zaměřuje se mimo jiné
na mezinárodní rozvoj,
procesy sociálně-ekologické
transformace a otázky
globální ekonomiky.

i spoustu výsostně osobních rozhodnutí, například ohledně bydlení nebo spoření na stáří. A protože hromadění ekonomické moci jde ruku v ruce s politickým vlivem, působí dnes velké firmy nejen na poli hospodářství, ale vystupují také jako politické a společenské instituce: při dojednávání nových

obchodních dohod, v národním legislativním procesu, v zahraniční politice.

Je těžké důvěřovat velkým firmám

Vezmeme-li vážně heslo „demokratizace demokracie“, pak je nutné zamyslet se nad tím, jak lze demokratizovat moc firem. I proto, že silně pocitovanou ztrátu kontroly a pocit ne-spravedlnosti velké části obyvatelstva, jejíž potřeby a životy už nejsou brány vážně, jednoduše nelze svést primárně na migraci, nýbrž na zablokovaný příslib vzestupu. Po pádu Lehman Brothers a následné nutné záchraně bank si mnozí, kteří si kvůli konkurenceschopnosti Německa po léta utahovali opasek, kladou otázku, kdo vlastně komu vládne. Vzhledem k finanční a hospodářské krizi z roku 2008, která přivedla globální ekonomiku na okraj propasti, po skandálech se zmanipulovanými základními úrokovými sazbami, s CumExem, Panama Papers, neplacením daní coby ekonomickým modelem a po masivních podvodech v automobilovém průmyslu je těžké důvěřovat velkým firmám, jejich manažerům, hlavním akcionářům a svazům a tomu, že výzvy budoucnosti jsou v soukromém sektoru v dobrých rukou. Je třeba začít přemýšlet jinak. Už proto, že jednání řady důležitých firem bylo v posledních letech fakticky na úkor legitimacy demokratických politických institucí. Ano, vysoce centralizované státní hospodářství selhalo. Ale příliš toho nemluví ani pro to, že jsme na tom lépe s koncentrací kapitálu a ekonomické moci v rukou pár soukromníků, s maximalizací hodnoty podílů vlastníků a privatizačními strategiemi.

Ekonomická demokracie není návrat do minulosti

Dobrá zpráva je, že neexistují jen tyto dvě alternativy. Jde o to, kdo rozhoduje o podstatných cílech a pravidlech v ekonomice a kdo je kontroluje. Přemýšlet o přístupu ekonomické demokracie proto není ani pochybné, ani návrat do minulých dob. Je to opožděný příspěvek k otázce, jak nejlépe na sociální spravedlnost, ekologickou transformaci a demokratickou obnovu.

Dnes se na ekonomiku opravdu pohlíží do velké míry jako na soukromou záležitost, do níž může stát zasahovat, maximálně když hasí krize jako v roce 2008. Ekonomika se děje čistě v ekonomice s důsledky pro společnost. Pokud chceme zastavit a zvrátit odezdávání demokratické politické moci ekonomickým hráčům a dosáhnout, aby rámec ekonomického dění opět tvořily společenské cíle, musíme zvážít, jak to má proběhnout. Již existuje pár tipů na jednotlivé složky, strategie a společenské dohody, které je nutné

Sondy Revue vám ve spolupráci s nadací

**FRIEDRICH
EBERT
STIFTUNG**

přináší seriál článků
zaměřených na témata,
o kterých se v ČR
nediskutuje a nepíše.

uzavřít. V ekonomické demokracii existuje vyšší míra státních zásahů do ekonomických procesů a jejich vyšší demokratická kontrola. Rozhodně je důležitá větší demokracie na pracovišti. Při pohledu na centrální otázky podnikové politiky dnes totiž demokracie končí u bran továren. Existuje sice podnikové spolurozhodování, tam však udává tón strana zaměstnavatelů, s výjimkou velkých hornických podniků. V ekonomické demokracii musí být dozorčí a podnikové rady vždy obsazeny paritně zástupci kapitálu a práce, popřípadě doplněny i třetí silou, která bude reprezentovat mimo jiné stát, ochranu spotřebitelů a ekologické zájmy. Tato grémia by pak měla rozhodovat i o centrálních podnikových otázkách, jako je financování, investice, použití zisku nebo přesun výroby.

Je nutné také opět více uvažovat o podpoře družstev a samosprávných firem v rukou zaměstnanců. Zatím přežívají na okraji, hlavně v oblasti malých firem. V mnoha zemích se zrodily z nouze a hrají velkou roli tam, kde selhávají trh a stát. Stát je musí cíleně podporovat a chránit jako prvek ekonomické demokracie. Musí nabídnout k dispozici nástroje pro zahájení nové družstevní spolupráce a různé metody přístupu k veřejnému blahu, např. infrastrukturu, kapitál, technologii a know-how. Tento přístup na úrovni firem nemá za cíl pouze nahradit autoritativní struktury uvnitř továren demokratickými procesy. Ekonomická demokracie znamená také umožnit lidem, aby svým myšlením, jednáním a svými zásahy mohli něčeho dosáhnout v centrální oblasti svého života a ve spolupráci s ostatními opět získali svůj svět do své správy. Početné příklady firem s vlastní správou ukazují, že to nestojí v cestě efektivnímu podniku.

Přístupy ekonomické demokracie ale přesahují firmy. Je například zapotřebí společenské shody na tom, v jakých oblastech se nesmí usilovat o zisk, protože se v nich vyrábějí existenciálně nezbytné statky. Může se to v prvním sledu týkat energetiky, vodohospodářství, zdravotnictví, bydlení, dopravy a digitální infrastruktury. V jiných odvětvích půjde o obnovení soutěže založené na výkonu nebo o jejich ochranu silným kartelovým právem,

které by zabránilo koncentraci ekonomické moci. Nutná jsou také rozsáhlá a závazná pravidla pro podnikání a management.

Do jaké míry lze plánovat národní hospodářství

Těžké bude odpovědět na otázku, do jaké úrovně musí v ekonomické demokracii sahat plánování národního hospodářství a jak ho řídit demokraticky a efektivně. Abych rovnou předešel zkeslení: Ne, nejde tady o to společensky stanovit každý detail výroby a spotřeby. Jde o to ovlivnit centrální řídicí nástroj ekonomiky: investování, které zásadním způsobem rozhoduje, co, jak a kdy se bude vyrábět a jak se budou využívat technologie. Za tímto účelem se budou muset nejprve rozšířit nástroje nepřímého řízení investic, tedy daní, pobídek nebo odmítnutí veřejné podpory. Tam, kde velké firmy strukturují celé trhy, by bylo užitečné převést soukromý kapitál do společného vlastnictví. Restrukturalizace bankovního a finančního sektoru a jeho stabilizace silným veřejným sektorem je předpokladem demokratické ekonomiky.

Dnes nemůže nikdo tvrdit, že by měl připravený hotový koncept ekonomické demokracie. Nejlepší cesta stejně nevede přes nějaký centrální plán, ale přes různé koncepty pro různé otázky. A rozhodně také přes veřejné úvahy a debaty. Mnoho těžkých otázek zůstává otevřeno. Přesto bychom neměli své nároky relativizovat. Demokracie je dnes hluboce zakořeněná v naší společnosti jako hodnota a celosvětově platí za normu dobrého soužití, protože zachovává principiální dostupnost moci a rozděluje ji mezi mnohé, místo jejího zabetonování a koncentrace. Demokratická praxe by proto měla prostoupit všechny oblasti společnosti. Dosud není důvod se domnívat, že by demokracie nebyla dobrým vodítkem i pro dobré ekonomické uspořádání.

Text původně vyšel na komentářovém portálu Friedrich-Ebert-Stiftung Internationale Politik und Gesellschaft, v českém překladu nekrácený v Deníku Referendum. Překlad: Zuzana Schwarzová. Mezititulky jsou redakční.